

Marktinformatie voor landbouwbeleid

LEI

WAGENINGEN UR

Marktinformatie voor landbouwbeleid

Kees de Bont
Ben Kamphuis

LEI rapport 2011-034
Juni 2011
Projectcode 2271000171
LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de volgende onderzoeksvelden:

Sector & Ondernemerschap

Regionale Economie & Ruimtegebruik

Markt & Ketens

Internationaal Beleid

Natuurlijke Hulpbronnen

Consument & Gedrag

Marktinformatie voor landbouwbeleid

Bont, K. de en B. Kamphuis

LEI rapport 2011-034

ISBN/EAN: 978-90-8615-521-7

Prijs € 15,25 (inclusief 6% btw)

50 p., fig., tab., bijl.

Project BO-10-001-150, 'K-IS-014 Informatieanalyse EL&I prijsinformatie systeem'

Het onderzoek is uitgevoerd binnen het Beleidsondersteunend onderzoek van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie; Thema: Internationale Samenwerking.

Foto omslag: Palto/Shutterstock.com

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2011
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	7
	Samenvatting	8
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	8
	S.2 Overige uitkomsten	8
	S.3 Methode	9
	Summary	10
	S.1 Key findings	10
	S.2 Complementary findings	11
	S.3 Methodology	11
1	Achtergrond, doel en opzet van onderzoek	12
	1.1 Vraagstelling	12
	1.2 Opzet van onderzoek	12
	1.3 Leeswijzer	13
2	Doel en kwaliteit van prijsinformatiesystemen	14
	2.1 Prijsinformatiesystemen naar doelen en doelgroepen	14
	2.2 Geografisch onderscheid in organisatie	15
	2.3 Producten en keuze van te verzamelen prijzen	16
	2.4 Frequentie van prijsinformatie	17
	2.5 Definities	17
3	Prijsinformatiesystemen	19
	3.1 LEI	19
	3.2 Productschappen	21
	3.3 CBS	23
	3.4 Eurostat	23
	3.5 FAO	24
	3.6 OECD	25
	3.7 Andere mondiale instellingen	25
	3.8 Landbouwraden	26

4	Markinformatie in EU-beleid	27
	4.1 EU Marktprognoses	29
5	Marktinformatie in crisissituaties	30
	5.1 Voedselcrisis 2007-2010	30
	5.2 Dierziekten en andere bijzondere situaties	33
6	Samenvattend overzicht en conclusies	35
	6.1 De organisatie van informatiesystemen	35
	6.2 Het gebruik van informatie voor beleid	37
	6.3 Slotopmerkingen	38
	Literatuur en websites	40
	Bijlagen	
	1 Tijdslijn van gebeurtenissen, nieuws, beleid en onderzoek rond voedselprijzen	44
	2 Geraadpleegde personen	50

Woord vooraf

De laatste jaren vertonen de landbouwmarkten sterke prijsfluctuaties, met in bepaalde perioden fors oplopende prijzen. De hoge prijzen in de afgelopen jaren zijn aanleiding tot een toenemende zorg over de voedselvoorziening. In sommige landen hebben hoge voedselprijzen geleid tot crisissituaties en politieke onrust. Voor het ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) was dit reden om aan het LEI, onderdeel van Wageningen UR, te vragen om de wijze waarop de markt- en prijsinformatievoorziening ten behoeve van de beleidsontwikkeling is georganiseerd in beeld te brengen.

Dit rapport is opgesteld door Kees de Bont en Ben Kamphuis. Het tot stand komen van dit rapport is vanuit het ministerie begeleid door een commissie onder leiding van Hannah Koutstaal. Ook is gebruik gemaakt van de informatie van verschillende andere deskundigen (zie bijlage). Ik wil de betreffende mensen danken voor hun waardevolle inbreng.

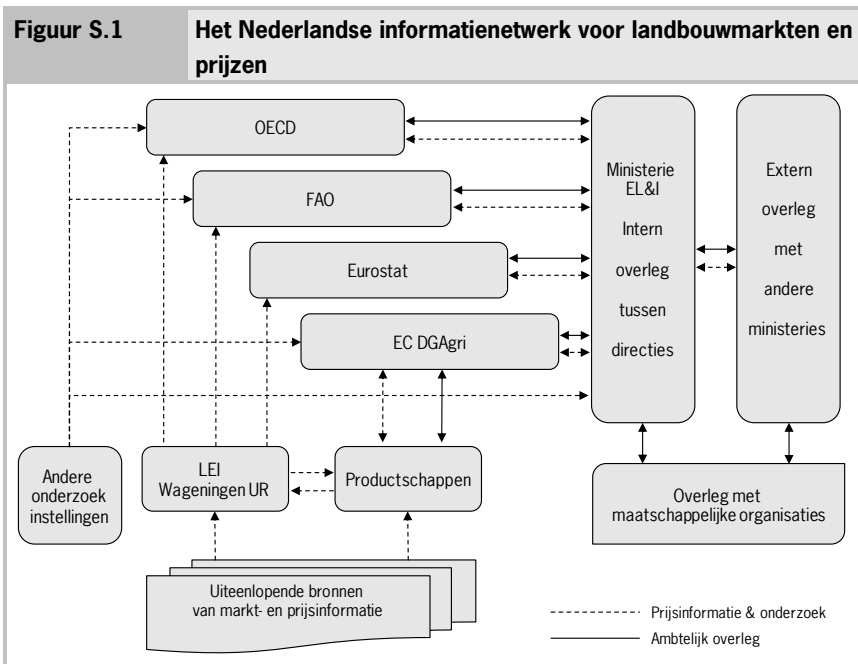
Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

In de afgelopen decennia heeft Nederland een goed functionerend systeem van landbouwmarkt- en prijsinformatie opgebouwd.

Het systeem bestaat uit een omvangrijk netwerk van informanten en gebruikers. De informatie wordt gebruikt voor verschillende doeleinden: marktinformatie voor bedrijven, overheidsbeleid, onderzoek en statistiek.

S.2 Overige uitkomsten

- Het Nederlandse markt- en prijsinformatiesysteem wordt niet alleen gebruikt op nationaal niveau, maar draagt ook in belangrijke mate bij aan internationale

informatiesystemen en beleidsontwikkeling, vooral voor het EU-markt- en prijsbeleid. ([Zie hoofdstuk 4](#))

- Naast de Europese markten worden de ontwikkelingen op de wereldmarkt vanuit Nederland vrij intensief gevolgd. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de informatie van multinationale instellingen, zoals de FAO en de OECD, gespecialiseerde productorganisaties, zoals de IGC voor graan en ISO voor suiker, de Productschappen, internationaal opererende bedrijven in de agro-sector en onderzoekinstellingen, zoals het LEI en SOW-VU. ([Zie hoofdstuk 3](#))
- De informatie over de wereldvoedselsituatie wordt binnen Nederland vooral benut door het ministerie van EL&I, in verschillende directies om, als daar aanleiding toe is, bewindslieden te informeren en beleid voor te bereiden. Afstemming heeft hierbij plaats met BuZa/OS. ([Zie paragraaf 5.1](#))
- Onderzoekinstellingen, zoals het LEI en SOW-VU, worden ingeschakeld om verdergaande analyses op te stellen. Deze worden ook benut bij overleg met de FAO en de OECD.
- De bestaande informatiesystemen over de landbouwmarkten in Nederland zijn vooral gericht op gebruik in EU-verband voor het landbouwbeleid en zijn voor dat doel voldoende op orde.
- Ook voor de kennisbehoefte in wereldwijd verband bestaat er een goed functionerende informatiestructuur. Omdat de informatiebehoefte van de EC de komende jaren bij afbouw van het markt- en prijsbeleid mogelijk vermindert, komt het accent meer bij informatie op wereldschaal te liggen. ([Zie slotbeschouwing, hoofdstuk 6.3](#))

S.3 Methode

Het ministerie van EL&I wil inzicht in het functioneren van markt- en prijsinformatiesystemen voor landbouwproducten en het gebruik van deze informatie voor de beleidsvorming. De aanleiding voor deze vraag is de weer toegenomen aandacht voor de voedselvoorziening, mondiaal en regionaal, als gevolg van de recente stijgingen van landbouwrijzen. De vraag is hoe Nederland de ontwikkelingen op de agrarische wereldmarkt volgt en geïnformeerd is over de ontwikkelingen in de wereld wat betreft voedselschaarste en voedselprijzen. De informatieanalyse is gebaseerd op de kennis van de onderzoekers over deze materie, literatuurstudie en interviews van mensen die actief zijn in het markt-informatiesysteem als verschaffer of gebruiker van informatie. ([Zie hoofdstuk 1](#))

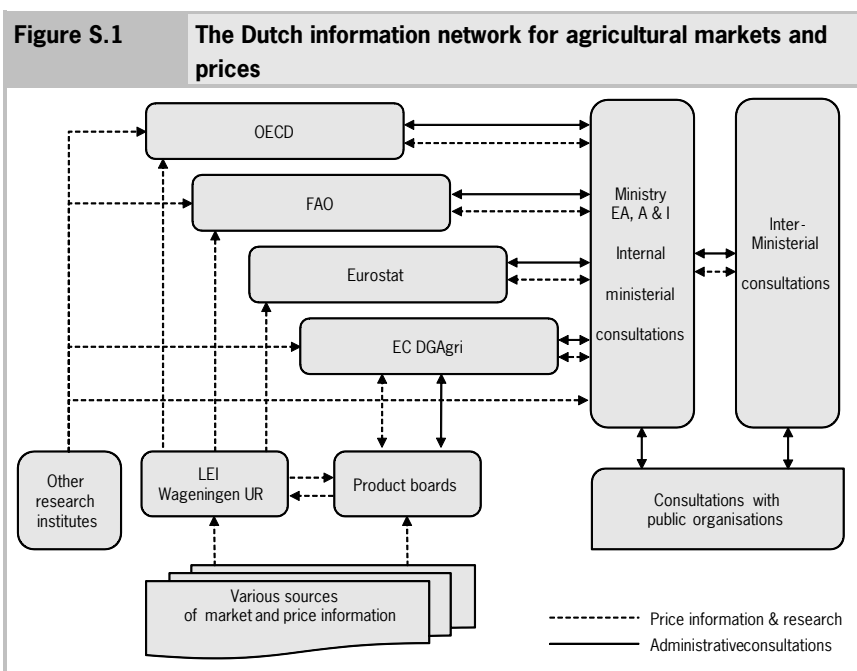
Summary

Market information for agricultural policy

S.1 Key findings

In recent decades the Netherlands has built up an efficient information system on agricultural markets and prices.

The system is kept in operation by an extensive network of information providers and users. The information is used for various purposes, including market information for the business community, government policy, research and statistics.

S.2 Complementary findings

- Not only is the Dutch market and price information system used at national level, it also makes a significant contribution to international information systems and policy development, particularly in EU market and pricing policy.
- Besides the European markets, developments on the global market are monitored from the Netherlands on the basis of information from international bodies such as the FAO and the OECD, specialised product organisations such as the International Grain Council and the International Sugar Organisation, the Product Boards, multinational companies in the agrosector and research institutes such as the LEI and SOW-VU.
- In the Netherlands the information on the world food situation is used mainly by departments of the Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation to keep government officials informed and to prepare policy. They liaise with the Ministry of Foreign Affairs and Development Aid.
- Research institutes such as the LEI and SOW-VU are mobilised to perform deeper analyses which are used by the FAO and the OECD.
- The existing information systems on the agricultural markets in the Netherlands are designed primarily with a view to EU agricultural policy and are sufficiently organised for that purpose.
- There is also an efficient information structure for knowledge requirements in a global context. As the information needs of the EG may decline in the years to come with the winding down of market and price policy, the emphasis will shift to information on a global scale.

S.3 Methodology

The Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation needs insight into the workings of market and price information systems for agricultural products and policy development. This demand has been prompted by the growing attention to the global and regional food supply in the wake of recent rises in the price of agricultural land. The question is how the Netherlands follows trends in the global agricultural market and keeps abreast of the latest developments in global food shortages and food prices. The information analysis is based on the knowledge of the researchers in this field, literature studies and interviews with providers and users in the market information system.

1 Achtergrond, doel en opzet van onderzoek

1.1 Vraagstelling

Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) heeft aan het LEI, onderdeel van Wageningen UR, gevraagd de huidige werkwijze ten aanzien van de informatievoorziening en beleidsvorming over landbouw- en voedselprijzen te beschrijven. Aanleiding hiervoor is onder meer dat de wereldvoedselvoorziening de laatste jaren weer volop in de belangstelling staat. In 2007/2008 en 2010/2011 zijn de prijzen van landbouw- en voedselproducten sterk gestegen en dat heeft in verschillende landen geleid tot onrust.

Dit heeft in de Stuurgroep Nationale Veiligheid geleid tot vragen over de wijze waarop Nederland de ontwikkelingen op de agrarische wereldmarkten volgt en of de Nederlandse overheid voldoende geïnformeerd is over de ontwikkelingen in de wereld wat betreft voedselschaarste en voedselprijzen.

Tegen deze achtergrond heeft EL&I het LEI gevraagd een analyse te maken van:

- (a) de opzet en organisatie van de huidige prijsinformatiesystemen in Nederland;
- (b) de wijze waarop daarvan bij beleidsvorming in nationaal en internationaal verband gebruik wordt gemaakt met specifieke aandacht voor het gebruik in crisissituaties, zoals de recente voedselcrisissituaties.

1.2 Opzet van onderzoek

Prijsinformatiesystemen zijn voor verschillende producten, (geografische) markten en doelen ontwikkeld. In deze analyse gaat het om de prijzen van agrarische producten in nationaal en internationaal verband en het gebruik van deze informatie in het overheidsbeleid. Daarbij richt de analyse zich op de (belangrijkste) markt- en prijsinformatiesystemen zoals die door of (mede) namens de overheden worden onderhouden en/of gebruikt. Agrarische informatiesystemen (databanken, websites, enzovoort) van particuliere, commerciële instellingen en bedrijven blijven, gezien de aanleiding voor deze notitie, grotendeels buiten beschouwing. Evenmin wordt ingegaan op de rol van de media wat betreft de

verspreiding van markt- en prijsinformatie. Dit betreft vooral agrarische (vak)bladen en hun websites, maar ook algemene dagbladen en radio- en tv-stations.

De analyse is gebaseerd op de expertise op dit gebied van de onderzoekers en interviews van personen die actief zijn in de informatieverschaffing en het gebruik daarvan in beleid. Verder is gebruik gemaakt van literatuur, documenten en gegevens op websites, en dergelijke. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in dit rapport, dat een compact beeld schetst van de informatievoorziening en het gebruik daarvan in beleid. Detailinformatie is te vinden in rapporten waarnaar wordt verwezen en websites van de op het terrein van de prijsinformatie actieve organisaties en instellingen.

1.3 Leeswijzer

In dit rapport worden achtereenvolgens beschreven de functie en inhoud van prijsinformatiesystemen (hoofdstuk 2) en de inbreng op het gebied van de markt- en prijsinformatie van verschillende instellingen, waaronder het LEI en de Productschappen (hoofdstuk 3). In de volgende hoofdstukken wordt het gebruik van de marktinformatie in het beleid beschreven; in hoofdstuk 4 in verband met het voeren van het Europese landbouwbeleid (GLB) en in hoofdstuk 5 in specifieke (crisis)omstandigheden. In het afsluitende hoofdstuk wordt een samenvattend overzicht gegeven van de huidige informatiesystemen en het gebruik daarvan en worden enige conclusies getrokken met het oog op de toekomstige ontwikkeling van deze systemen.

2 Doel en kwaliteit van prijsinformatiesystemen

2.1 Prijsinformatiesystemen naar doelen en doelgroepen

De belangrijkste doelen van de agrarische markt- en prijsinformatiesystemen zijn het leveren van een bijdrage aan:

- a. *marktinformatie*
Het verschaffen van informatie aan ondernemers met het oog op het vergroten van de transparantie van de markt. In de markten van agrarische producten kan dat laatste zinvol zijn om de (potentiele) deelnemers aan het marktproces zo veel mogelijk gelijke informatie te bieden en aldus de asymmetrie in de kennis over de markt weg te nemen;
- b. *beleid*
Bijvoorbeeld het marktbeheer voor landbouwproducten, waaronder valt de besluitvorming over de in- en uitvoer van producten, het in voorraad of opslag nemen van producten, enzovoort;
- c. *onderzoek*
Bijvoorbeeld om een zo goed mogelijk inzicht te verkrijgen in de inkomens en de inkomensontwikkeling in de landbouw, de marges in de ketens van producent tot consument of in de ontwikkelingen in de voedselvoorziening;
- d. *statistiek*
Voor het vastleggen van openbaar beschikbare gegevens, die eventueel in samenhang met andere gegevens kunnen worden benut. De prijsstatistiek van het LEI voor agrarische producten is te zien als een onderdeel van de algemene prijzenstatistiek, zoals die in Nederland door het CBS wordt bijgehouden onder andere voor het vaststellen van de hoogte van de inflatie en nationale rekeningen.

Aan elk van deze vier onderscheiden doelen zijn doelgroepen verbonden, zoals boeren en tuinders, bedrijven in de toelevering, verwerking, vermarkting en dienstverlening in de agribusiness, beleidsmakers, onderzoeksinstituten en statistische bureaus.

2.2 Geografisch onderscheid in organisatie

De aandacht voor de werking van de markt voor agrarische producten kan in geografisch opzicht sterk variëren. De prijzen van landbouwproducten kunnen onder meer vanwege transportkosten al van plaats tot plaats verschillend zijn. De omstandigheden (aanbod, vraag) op een lokale markt zijn in beginsel dan ook het eerst interessant voor de producent, de aanbieder van producten. Binnen een land kunnen eventueel regio's met afzonderlijke prijsniveaus worden onderscheiden. Voor een relatief klein land als Nederland is dit met de huidige transportmogelijkheden van minder belang, zij het dat er voor sommige producten nog wel regionale markt- en beursnoteringen zijn. In de regel gaat echter de belangstelling in eerste instantie uit naar voor het gehele land (gemiddeld) geldende *nationale prijzen*.

Door de ontwikkeling van de Europese Unie met een geïntegreerde markt en de toepassing van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, waarin het markt- en prijsbeleid lange tijd centraal heeft gestaan, is de afgelopen vijftig jaar de aandacht in sterke mate naar *informatie op EU-niveau* gegaan. Van vrijwel alle in de EU voortgebrachte agrarische producten wordt dan ook op EU-niveau informatie verzameld, waarbij het overigens wel interessant is de prijsverschillen tussen de *lidstaten* in beschouwing te nemen.

Bezien vanuit het oogpunt van de mondiale voedselvoorziening en van de internationale handel en de handelspolitiek is tegelijkertijd ook de informatie in breder *internationaal* kader van meer betekenis geworden. De wereldvoedselvoorziening is vooral een aandachtspunt van FAO (de voedsel- en landbouworganisatie van de VN), terwijl de belangstelling van onder meer OECD (de organisatie van economische samenwerking van geïndustrialiseerde landen) en van WTO (de Wereldhandelsorganisatie) met betrekking tot prijzen en marktinformatie meer gerelateerd is aan de internationale handel(spolitiek) en de landbouwpolitiek van landen en handelsblokken.

In samenhang met deze geografische onderverdeling zijn verschillende organisaties, instituten, en dergelijke actief op het gebied van het verzamelen en verschaffen van markt- en prijsinformatie. Onderscheiden kunnen worden (hierbij worden private/commerciële bedrijven en instellingen buiten beschouwing gelaten):

- *Nationaal*: in Nederland CBS, LEI, Productschappen;
- *EU*: Eurostat (het statistisch Bureau van EU) en DG Agri van de Europese Commissie;

- *Mondiaal*: FAO, OECD en ook wel Wereldbank en IMF (Internationaal Monetair Fonds) als meer algemeen werkende instellingen en daarnaast organisaties die zijn ingesteld in het kader van productovereenkomsten en overleg over specifieke producten, bijvoorbeeld voor suiker, granen en dergelijke.

Hierbij geldt dat genoemde nationale instellingen (CBS, LEI, Productschappen) volgens afspraken de informatie leveren aan de Europese en de mondiale organen. Voor een deel lopen de informatiestromen rechtstreeks vanuit de nationale instellingen naar de mondiale organen, voor een deel verzorgt de EU de inbreng. In de beschrijving van de informatiesystemen komt dit verder aan de orde.

2.3 Producten en keuze van te verzamelen prijzen

De prijsinformatie in deze analyse betreft in de eerste plaats (primaire) landbouwproducten, dus van akker- en tuinbouwgewassen, dieren en dierlijke producten, zoals melk en eieren. De lijst van producten kan uiteindelijk zeer lang zijn, wanneer behalve de in eigen land voortgebrachte producten ook geïmporteerde producten hierin worden opgenomen en ook verwerkte producten. In principe kunnen de prijzen van producten in de verschillende stadia van be- en verwerking dan wel in de opeenvolgende handelsstadia worden vastgelegd. In de praktijk wordt de keuze van producten waarvan de prijzen worden vastgelegd vooral bepaald door aspecten als de betekenis, de beschikbaarheid en de herkenbaarheid van de betreffende prijzen. Ook de kosten van het verzamelen van de informatie kunnen een rol spelen.

Naast landbouw- en voedselproducten worden in het kader van de agrarische prijzenstatistiek ook inputs (productiemiddelen) in beschouwing genomen. Daarbij gaat het onder meer om veevoerders (mengvoerders per diersoort, enkelvoudige voeders en ruwvoerders), kunstmeststoffen, zaai- en pootgoed en gewasbeschermingsmiddelen. De prijzen van deze inputs zijn belangrijk voor het ramen van de inkomensontwikkeling in de landbouw. Hierdoor kan de ontwikkeling van de kosten van de landbouwproductie in beeld worden gebracht. In het kader van het GLB was dit lange tijd een belangrijk aspect bij de jaarlijkse vaststelling van de garantieprijzen voor de producten, zoals graan en melk en zuivelproducten.

2.4 Frequentie van prijsinformatie

Afhankelijk van het doel kan de frequentie van de prijsinformatie verschillend zijn. Deelnemers aan het marktproces (verkopers en kopers van producten) hebben in veel gevallen van uur tot uur of dagelijks en ten minste wekelijks behoefte aan informatie. In dat geval moet het systeem zeer actueel zijn in de berichtgeving. De in het kader van deze notitie relevante instellingen op het gebied van statistiek, onderzoek en beleid streven echter niet na om met een dergelijke hoge frequentie prijzen van (agrarische) producten openbaar te maken. Voor dat doel zijn de laatste jaren diverse bedrijven met een website actief geworden en ook agrarische vakbladen.

Uitgaande van de door de overheden gestelde doelen (statistiek, onderzoek en andere) kan in de regel met maandprijzen worden volstaan, tenzij de veranderingen in korte tijd groot kunnen zijn en van belang voor beleidsbeslissingen. Daarom worden voor het marktbeheer door de EU weekprijzen benut.

2.5 Definities

Voor het vastleggen van prijsinformatie zijn afspraken gemaakt over een aantal aspecten. Belangrijk is dat er wordt gewerkt aan de hand van eenduidige definities wat betreft onder meer het product (naamgeving, kwaliteitsklasse), de plaats, regio of het land van de transacties en de positie van het product in de keten. Wat betreft het laatste kan het gaan om bijvoorbeeld een onbewerkt product op het landbouwbedrijf of een be- of verwerkt product. Verder worden definities gehanteerd over bijvoorbeeld btw (in- of exclusief), leveringskosten (idem), nabetaling (bij coöperaties) en andere voorwaarden, bijvoorbeeld gaat het om prijzen op basis van vrije prijsvorming of om contractprijzen. De wijze van productie kan ook een belangrijk element zijn bij de prijsinformatie; gaat het om gangbare producten of bijvoorbeeld biologische producten dan wel gecertificeerde keurmerkproducten, enzovoort. Verder kan onderscheid worden gemaakt in informatie over prijzen op effectieve markten en op termijnmarkten. De prijsinformatie dient dus ingekaderd te worden in samenhang met aanvullende informatie over de markt. Dit is niet alleen van belang voor degenen die op de agrarische markten opereren, maar ook voor de beleidsinstellingen die hierop invloed uitoefenen en statistische bureaus en onderzoeksinstellingen die informatie verschaffen voor bedrijf en beleid.

Om de prijsinformatie van de EU-lidstaten te harmoniseren, hanteert Eurostat voor de producten gestandaardiseerde definities en zijn in overleg met de vertegenwoordigers van de lidstaten gemeenschappelijke regels vastgelegd voor het berekenen van de maand- en jaarprijzen die de lidstaten moeten leveren aan Eurostat. Deze regels zijn vastgelegd in een Handboek.

3 Prijsinformatiesystemen

3.1 LEI

Tot voor enige jaren publiceerde het LEI iedere week een boekje met de marktprijzen van land- en tuinbouwproducten in Nederland aangevuld met informatie van relevante buitenlandse markten. Het belangrijkste doel van dit weekbericht was de boeren, tuinders en handelaren in de verschillende sectoren te informeren over de prijsontwikkelingen en de markt zo transparanter te maken. Deze taak is nu grotendeels overgenomen door andere media, met name vakbladen zoals het *Agrarisch Dagblad* en de *Boerderij* en door bedrijven die marktinformatie bieden via websites.

Gebruikers van LEI-prijsinformatie

Het LEI verzamelt en verwerkt ook nu nog wekelijks prijsinformatie van een groot aantal producten. De lijst van agrarische producten (en productiemiddelen) waarvan prijsinformatie wordt verzameld, is afgestemd op de huidige afnemers (en financiers) van de informatie, met name CBS en Eurostat. Daarbij gaat het om maand-, kwartaal- en jaarcijfers. In overleg met het CBS en Eurostat is vastgelegd van welke producten en met welke frequentie gegevens worden verschaft over absolute prijsniveaus en prijsontwikkelingen (indices). Het LEI verzamelt hiertoe wekelijks prijsinformatie van markten, beurzen, handelaren en toeleverende en verwerkende bedrijven in verschillende sectoren. Op basis daarvan worden representatieve maand- en jaarprijzen berekend en vastgesteld. Deze prijzen worden ook beschikbaar gesteld aan de media (landbouwbladen en dergelijke) en productschappen en zijn ook beschikbaar op de website van het LEI (zie bijlage 1).

De prijsinformatie van het LEI draagt hiermee bij aan de doelen 'statistiek' en 'markttransparantie'. Daarnaast wordt de informatie gebruikt voor onderzoeksdoeleinden, bijvoorbeeld, om aan het eind van het jaar inkomensramingen voor de land- en tuinbouwbedrijven op te stellen.

Verder wordt de door het LEI verzamelde informatie benut voor beleidsdoelen, zoals de uitvoering van regelingen door de overheid, bijvoorbeeld voor het vaststellen van de waarde van vee die vergoed wordt na een uitbraak van een dierziekte.

LEI-prijsinformatie wordt ook gebruikt bij de advisering aan en de financiering van bedrijven. Daarvoor worden in overleg met vertegenwoordigers van andere

instellingen (beleid, voorlichting, onderzoek, banken) de ontwikkeling van de prijzen van producten en inputs voor de komende jaren ingeschat.

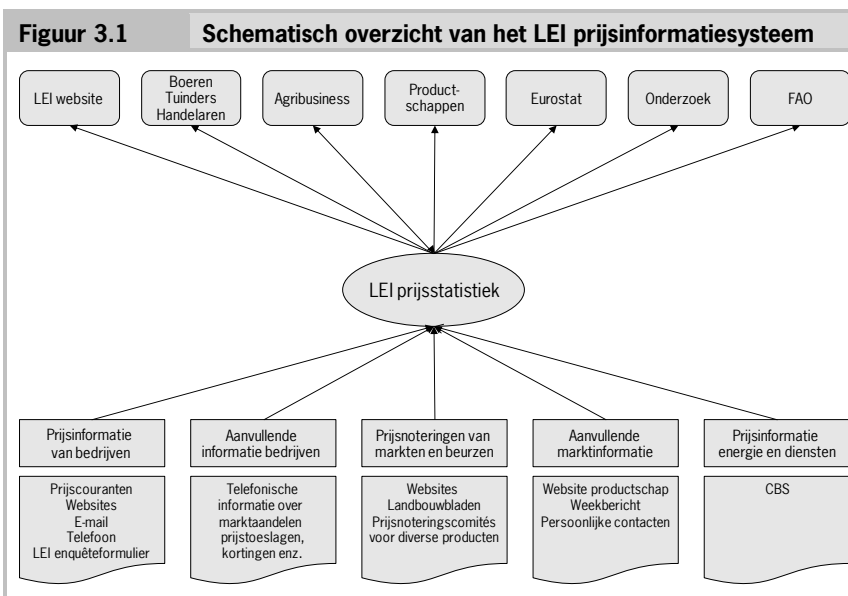
Figuur 3.1 geeft een schematisch overzicht van het prijsinformatiesysteem van het LEI. Naast de vele afnemers van de prijsinformatie wordt hierin de verscheidenheid aan informatiebronnen aangegeven.

Informatiebronnen

De verzameling van prijzen door het LEI heeft op verschillende manieren plaats (zie ook De Bont, 1997 en De Bont en Bolhuis, 2006). De meest eenvoudige en minst kostende weg is het overnemen van de prijzen (zogenoemde noteringen) die zijn vastgesteld door veemarkten, beurzen, veilingen, en dergelijke. In het geval deze informatie ontbreekt, wordt een beroep gedaan op bedrijven in de agrarische ketens (leveranciers, afnemers, en dergelijke). In een aantal gevallen, bijvoorbeeld van mengvoeders, presenteren de leveranciers van tijd tot tijd een overzicht van de prijzen (zogenoemde prijscourant), die ze meestal per e-mail naar het LEI sturen. Voor sommige producten, bijvoorbeeld voor de telersprijzen van graan, wordt aan een aantal bedrijven verspreid over het land gevraagd om de informatie (schriftelijk) te verschaffen. Dit betreft vooral aanvullende marktinformatie over omzetgegevens van afzonderlijke bedrijven die nodig zijn om een representatief beeld te krijgen.

Kwaliteitscontrole

Wat betreft de prijzen op producentenniveau kan door het LEI (achteraf) een controle worden uitgevoerd met de gegevens van land en tuinbouwbedrijven die deelnemen aan het Bedrijven-Informatienet van het LEI. Daarbij moet onder andere rekening worden gehouden met verschillen in productdefinities. Dergelijke controles worden bijvoorbeeld toegepast voor producten waarvan het LEI zelf prijzen berekent en waarvan de markt door het gebruik van toeslagen en kortingen niet erg transparant is, bijvoorbeeld van biggen. Verder wordt een check op marktconformiteit uitgevoerd door een vergelijking van de (verzamelde) prijzen met prijzen van andere bronnen, bijvoorbeeld met prijzen in naburige landen.

3.2 Productschappen

Productschappen zijn publiekrechtelijke organen en binnen hun takenpakket valt onder andere het verzorgen van marktinformatie over de producten binnen hun werkingsgebied. De productschappen benutten hiervoor de laatste jaren de mogelijkheden van internet (websites, zie referenties). Ook werd tot voor kort door enkele Productschappen (Akkerbouw, Vee en Vlees) marktinformatie aangeboden via (NOS-)teletekst. In een verder verleden waren er dagelijks marktberichten van land- en tuinbouw op de radio. Het eerste doel van deze prijsinformatie is het vergroten van de markttransparantie voor vooral de (primaire) bedrijven in de sector.

Daarnaast is de inbreng van de productschappen van belang voor de uitvoering van het GLB. Niet alleen verzorgen de productschappen een belangrijk deel van de marktinformatievoorziening voor dat doel, maar medewerkers van productschappen nemen, op verzoek van het ministerie van EL&I, ook deel aan bijeenkomsten van de Beheerscomités van de Europese Unie. Zie paragraaf 4.1 over EU-marktbeheer.

De productschappen verzamelen marktinformatie van bedrijven in hun sector en publiceren deze informatie, aangevuld met buitenlandse marktinformatie met

een bepaalde regelmaat, meestal wekelijks. Deze marktoverzichten worden zowel in de beleidsvorming door de overheid als door bedrijven in de sector benut.

- Het *Productschap Akkerbouw (PA)* levert markt- en prijsinformatie ('noteringen') van (regionale) beurzen over aardappelen, granen, hooi, stro en ruwvoeders, peen, peulvruchten, uien en zaden. Dit betreft 'telersprijzen', dus het niveau van de prijzen die telers kunnen ontvangen. Aanvullend hierop wordt door het PA ook (via de website van het Productschap) voor het product aardappelen doorverwezen naar informatie (op andere websites) over prijzen in andere landen, over het verloop van de in- en uitvoer, enzovoort. Naast de telersprijzen levert het PA ook informatie over (groot)handelsprijzen van onder meer granen, in Nederland en uit andere landen. De informatie wordt bijeengebracht en toegelicht in de weekberichten van graan (zie referenties). Deze weekberichten geven ook beknopt informatie over besluiten van het Beheerscomité.
- Naast de (openbare) informatie van telersbeurzen en van groothandelsbeurzen verzamelt het PA ten behoeve van het Beheerscomité ook wekelijks invoerprijzen (CIF Rotterdam) van enkele belangrijke graansoorten (voertarwe, voergerst en voer mais) van een aantal handelsbedrijven. De lidstaten zijn hiertoe op basis van een verordening verplicht door de EU. Deze gegevens zijn afkomstig van het Comité van Graanhandelaren die daarvoor wekelijks een aantal graanhandelaren enquêteert.
- Het *Productschap Zuivel (PZ)* publiceert onder meer wekelijks officiële noteringen van een aantal zuivelproducten (boter en poeders; echter niet van kaas, omdat de zuivelindustrie dat niet wenselijk acht). Deze noteringen worden vastgesteld door een commissie die bestaat uit kopers en verkopers van zuivelproducten; de commissie wordt voorgezeten door het ministerie van EL&I en het secretariaat wordt gevoerd door PZ. Maandelijks publiceert het PZ 'marktberichten' die naast informatie over prijzen ook gegevens bevatten over andere ontwikkelingen in de markt, zoals de hoeveelheid aangevoerde en verwerkte hoeveelheid melk, de in- en uitvoer van zuivelproducten, de omvang van de EU-interventie, en dergelijke zowel van Nederland, de EU als wereldwijd.
- De *Productschappen voor Vee, Vlees en Eieren (PVE)* bieden onder meer prijsinformatie (weekprijzen) van varkens en biggen, pluimveevlees, eieren, runderen, kalveren en schapen. Het betreft prijzen van slachterijen, veemarkten, en dergelijke. Daarnaast wordt door het PVE ook andere markt-informatie, bijvoorbeeld over de omvang van de productie, het aantal

slachtingen, en dergelijke gepresenteerd. Voor pluimvee (kuikenvlees) en eieren wordt wekelijks een vrij uitvoerig marktbericht gepubliceerd.

- Het *Productschap Tuinbouw (PT)* presenteert geen (actuele) informatie over prijzen van producten; dit wordt overgelaten aan de marktpartijen, waaronder de veilingen. Het PT geeft overigens wel informatie over onder andere de omvang van de productie, afzet en consumptie, in en uitvoer, enzovoort van tuinbouwproducten, zowel de voedingstuinbouw (groenten en fruit) als de sierteelt. Ook geeft het PT op basis van onderzoek inzicht in de structuur van markten in andere landen, vooral in de EU.

3.3 CBS

Het CBS is verantwoordelijk voor de statistiek in Nederland. Wat betreft de landbouwstatistiek deelt het de verantwoordelijkheid met onder meer het ministerie van EL&I en het LEI. Zo worden de jaarlijkse landbouwstellingen in samenwerking met EL&I uitgevoerd. Verder voert het CBS oogstramingen uit.

Ten aanzien van prijzen richt het CBS zich vooral op consumentenprijzen, onder andere met het oog op veranderingen in de kosten voor levensonderhoud (inflatie). Voor de landbouwrijksstatistiek wordt vooral gebruik gemaakt van LEI-gegevens.

3.4 Eurostat

Eurostat, het statistisch bureau van de Europese Unie, werkt nauw samen met de statistische bureaus van de lidstaten, zoals het CBS in Nederland, en ook met andere instellingen die gegevens leveren aan Eurostat, waaronder het LEI (zie paragraaf 3.1). Eurostat verzamelt zelf geen gegevens in de landen. De landbouwrijksstatistiek van Eurostat bestaat voornamelijk uit maandprijzen (absolute prijzen en indices) van landbouwproducten en productiemiddelen, die per kwartaal door de lidstaten worden aangeleverd.

Verder wordt aan het eind van het jaar een raming gemaakt van de jaarprijzen van het dan bijna beëindigde jaar. Deze prijzen worden benut voor het opstellen van een raming van de sectorrekening van de landbouw per land; op die manier kan informatie worden verkregen over de (globale) inkomensontwikkeling in de sector over het voorbije jaar. In het verleden speelde deze informatie over prijzen, opbrengsten en kosten elk jaar een directe rol bij de voorbereiding en besluitvorming over de EU-landbouwrijksstatistiek, maar door de afbouw van markt-

en prijsbeleid in het GLB is het beleidsmatige belang van deze cijfers sterk afgenomen.

3.5 FAO

De Food and Agricultural Organization (FAO) van de Verenigde Naties is onder meer opgericht om de honger op de wereld te bestrijden. Naast directe hulp aan ontwikkelingslanden, richt de FAO zich op het monitoren van de voedselvoorziening in de wereld, vooral in ontwikkelingslanden. Vanaf de jaren zeventig, toen er (ook) sprake was van schaarste en hoge prijzen (wereldvoedselcrisis), is een 'early warning'-systeem ontwikkeld. Hiertoe worden de ontwikkelingen in de arealen en aantallen dieren, de oogsten en productie, de omvang van de handel en voorraden continue gemonitord. Aan de hand van bepaalde indicatoren, zoals de verhouding voorraden/consumptie van bijvoorbeeld tarwe, geeft de FAO aan of er al dan niet sprake is van een alarmerende situatie in de voedselvoorziening.

De FAO ontvangt de meeste informatie over prijzen, productiehoeveelheden, consumptie en voorraden van de individuele landen. Aan de hand van de verzamelde gegevens stelt de FAO-staf rapporten op per productgroep, wordt de database van FAOstat geactualiseerd en wordt jaarlijks de stand van zaken met betrekking tot de voedselzekerheid opgesteld (zie referenties).

De FAO biedt ook een platform voor discussie over mondiale voedsel- en landbouwaangelegenheden. Elke twee jaar organiseert FAO een Conferentie waaraan door landbouwministers wordt deelgenomen.

Namens Nederland wordt aan de werkzaamheden (bijeenkomsten) van de FAO deelgenomen door de permanente vertegenwoordiger (PV) bij de FAO en door ambtenaren van het ministerie van E&LI, die daarvoor ook de contacten onderhouden binnen E&LI en met BuZa/OS (DGIS), NGO's, en dergelijke.

De FAO geeft regelmatig briefings aan de PV's van de aangesloten landen. Signalen ('alerts') over tegenvallende groeiomstandigheden en oogsten, forse prijsveranderingen, en dergelijke worden op die manier direct breder kenbaar gemaakt en kunnen binnen E&LI leiden tot notities aan de DG en bewindslieden. Binnen E&LI zijn er (informele) overlegstructuren, waaraan medewerkers van de directies IZ, AKV en GLB deelnemen, om de berichten vanuit FAO te delen en te analyseren. Zo wordt momenteel (2011) veel aandacht besteed aan de prijsfluctuaties van landbouwproducten en de vooruitzichten voor de wereldvoedselvoorziening. Bij het overleg worden ook externe experts betrokken, zoals van

het LEI en andere onderzoeksinstellingen, waaronder SOW-VU (Stichting Onderzoek Wereldvoedselvoorziening van de Vrije Universiteit).

3.6 OECD

Bij de OECD, dat de ontwikkeling van de economie en het economische beleid in brede zin in beschouwing neemt, ligt de nadruk wat betreft de landbouw op de ontwikkelingen op langere termijn. Dit wordt geanalyseerd in samenhang met het door de verschillende landen en handelsblokken gevoerde beleid. Samen met de FAO brengt de OECD jaarlijks een toekomstverkenning uit, de 'OECD-FAO Agricultural Outlook', waarin de verkenningen (projecties) voor de volgende tien jaar worden geschetst met nadruk op de markt- en prijsontwikkelingen en voedselvoorziening in de wereld. FAO en OECD richten zich daarbij op een aantal hoofdproducten: granen (waaronder tarwe, mais, gerst, rijst), oliezaden (waaronder sojabonen), suiker, melk, vlees (waaronder rund- en kalfsvlees, varkens en pluimveevlees) en eieren (zie ook bijlage 2). Prijsinformatie is een belangrijk aspect bij de toekomstverkenningen. Voor deze verkenningen gebruikt de OECD onder andere informatie van de FAO en van de deelnemende landen.

Voor het overleg over landbouw in de OECD wordt met enige regelmaat een bijeenkomst van landbouwministers georganiseerd. Dit wordt voorbereid door een werkgroep landbouw en daaronder specifieke commissies. Een centrale rol in het overleg bij de OECD speelt de Permanente Vertegenwoordiger (PV) van Nederland bij de OECD. Afstemming, die overigens niet formeel is, vindt ook plaats met verschillende internationale onderzoeksinstellingen die projecties over de landbouwmarkten maken, zoals FAPRI, IFPRI en ook met DG AGRI van de EU en met het ERS van het ministerie van landbouw van de VS (USDA).

3.7 Andere mondiale instellingen

Organisaties als de Wereldbank en het IMF volgen de ontwikkelingen op de voedselmarkten wat meer op afstand, maar vanwege de samenhang van de landbouwprijzen met de prijzen van energie en andere grondstoffen en de bredere sociale, financiële en economische consequenties van prijsschommelingen is die belangstelling de laatste jaren duidelijk toegenomen. De meer specifiek op een product gerichte organisaties als IGC voor granen, ISO voor suiker, en dergelijke zijn belangrijk voor het coördineren en analyseren van de informatie voor

het betreffende product. Gegevens van de gespecialiseerde organisaties als IGC en ISO worden onder andere gebruikt door de EU, de FAO en de OECD.

3.8 Landbouwraden

Voor informatie over de agrarische ontwikkelingen buiten Nederland vervult het netwerk van Landbouwraden en -attachés een rol van betekenis. Zij leveren informatie over ontwikkelingen in de productie en de markt in de landen die zij als werkgebied hebben. Mede met het oog op de positie van Nederland als een van de grootste exporteurs en importeurs van landbouwproducten, verzamelen de landbouwraden markt- en prijsinformatie over een breed palet van producten. In aanvulling daarop maken ze marktanalyses of laten deze uitvoeren door het LEI of andere marktonderzoekers.

4 Marktinformatie in EU-beleid

Het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) van de Europese Unie omvat onder andere het beheer van de markten van de landbouwproducten. Dit beheer wordt uitgevoerd door de Europese Commissie na overleg in Beheerscomités, die zijn ingesteld per productgroep (bijvoorbeeld graan of zuivel). De Beheerscomités komen regelmatig, een of enkele keren per maand, bijeen voor het nemen van besluiten over onder meer de toekenning van exportsteun (restituties), het toestaan van invoer, het in interventie (opslag) nemen van producten respectievelijk de verkoop van opgeslagen producten. Voorstellen voor deze besluiten worden voorbereid door de (diensten van) de Europese Commissie (EC), met name van DG Agri. Bij de voorstellen en besluiten speelt de inbreng van de ministeriële vertegenwoordigers uit de lidstaten een belangrijke rol. Dit betreft onder meer de informatie over de ontwikkelingen in de markt en van de prijzen en ten aanzien van het advies van het Beheerscomité. De markt- en prijsinformatie wordt vanuit Nederland door de Productschappen geleverd. De EC is echter zelf ook actief in het verzamelen van markt- en prijsinformatie, binnen de EU en ook breder internationaal uit beschikbare bronnen (voorbeelden het International Grains Council (IGC), de Internationale Suiker Organisatie (ISO), termijnmarkten Chicago, Fonterra zuivelprijzen, enzovoort).

Op basis van de door de lidstaten (verplicht) ingebrachte marktinformatie en de aanvullende marktinformatie van de EC-diensten, worden door DG Agri voorstellen ten aanzien van het marktbeheer opgesteld, die in de beheerscomités worden besproken en omgezet in besluiten. De voorstellen kunnen echter ook het gevolg zijn van discussies in de Europese Raad van Landbouwministers, zoals, bijvoorbeeld, het voorstel voor de particuliere opslag van varkensvlees na de dioxineaffaire in Duitsland, begin 2011.

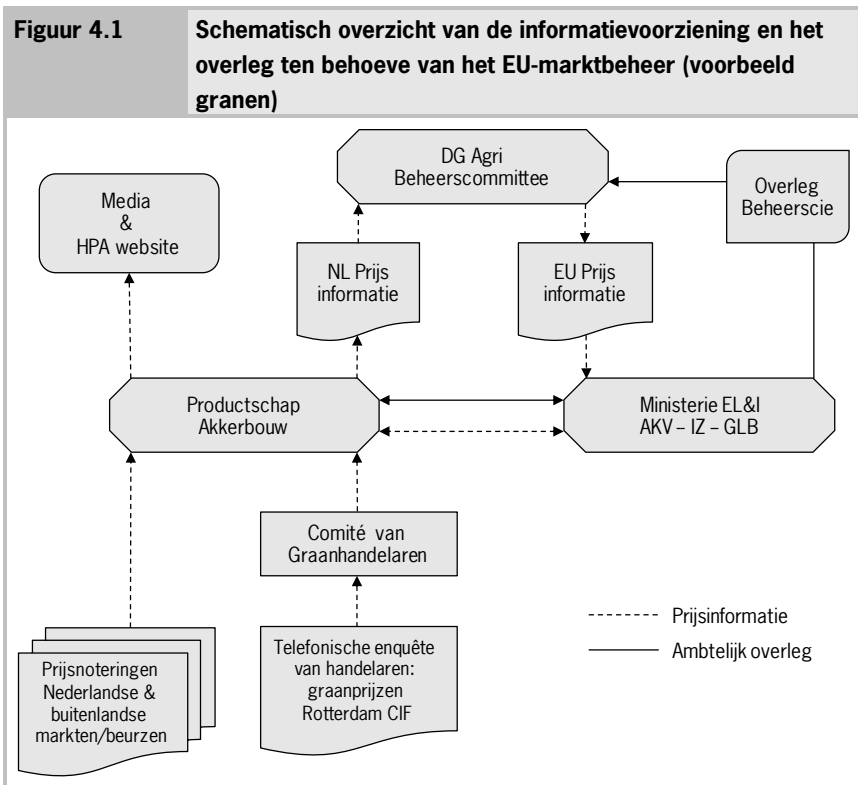
Bij de voorbereiding van de inbreng van Nederland worden in de regel medewerkers betrokken van de betreffende directies van het ministerie van EL&I, namelijk van Pd GLB, IZ en AKV. In specifieke 'zwaarwegende' gevallen wordt de mening van de DG en eventueel de Staatsecretaris gepeild.

Medebewind

Zoals hiervoor is aangegeven, zijn de productschappen nauw betrokken bij het werk van de EU-beheerscomités. Niet alleen leveren de productschappen de benodigde marktinformatie, maar ook leveren zij de secretaris van de Nederlandse delegatie in de comités en zijn zij, onder verantwoordelijkheid van het

ministerie, als zodanig daar aanwezig. Deze samenwerking tussen EL&I en de productschappen bevordert ook de afstemming en uitwisseling van (markt)informatie tussen overheid en sector.

Overigens is de informatie die door de EC wordt gepresenteerd en de besluitvorming in vergaderingen van de Beheerscomités vertrouwelijk. In de berichtgeving door de Productschappen wordt hiermee rekening gehouden. De EC brengt zelf per maand rapporten uit over de belangrijkste ontwikkelingen op de landbouwmarkten en de ontwikkeling van de landbouw- en voedselprijzen en daarnaast eens per jaar vooruitzichten voor de komende tien jaar (EC, 2011).

4.1 EU Marktprognoses

De Europese Commissie organiseert bijeenkomsten van de 'vooruitzichtenwerkgroepen' voor de sectoren pluimvee/eieren, varkens, runderen/kalveren en schapen/geiten. Doel van deze bijeenkomsten is een inschatting te maken van de marktontwikkelingen in de komende zes tot twaalf maanden. De nadruk ligt hierbij op verwachtingen voor vraag en aanbod en de gevolgen daarvan voor de prijs. Deze informatie is van belang voor het beleid op het gebied van de marktordering, zoals dat in het Beheerscomité van de diverse landbouwsectoren (granen, zuivel, vlees, suiker, enzovoort) wordt vastgesteld. Op basis van de verzamelde informatie wordt jaarlijks rapport uitgebracht met prognoses voor markt- en prijsontwikkelingen in de EU voor de komende tien jaar (Europese commissie, 2010).

Vanuit Nederland wordt aan het overleg over de marktvooruitzichten deelgenomen door vertegenwoordigers van het Ministerie EL&I en onder meer het PVE, die de resultaten onder andere gebruikt voor rapportages over de marktsituatie; zie een voorbeeld voor de rund- en kalfsvleessector op de website van PVE (www.pve.nl/wdocs/dbedrijfsnet/up1/ZksnvmkliC_markt_februari_rund.ppt).

5 Marktinformatie in crisissituaties

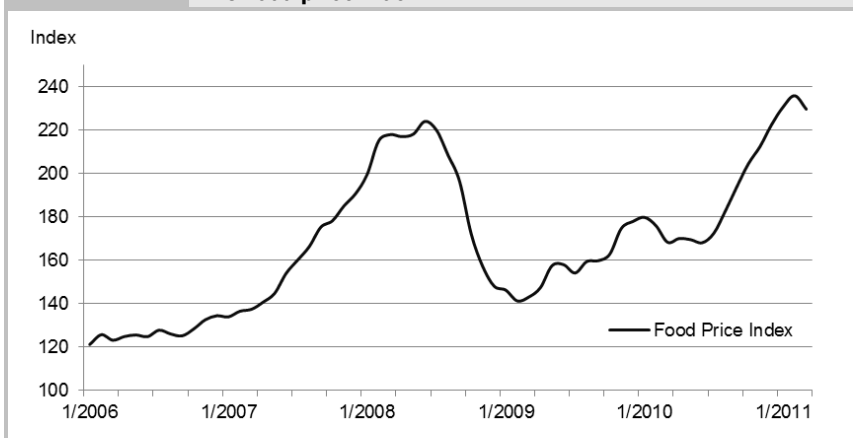
De aanleiding tot dit rapport zijn vragen van de Stuurgroep Nationale Veiligheid over de wijze waarop Nederland de ontwikkelingen op de agrarische wereldmarkt volgt en geïnformeerd is over de ontwikkelingen in de wereld wat betreft voedselschaarste en voedselprijzen. Dit maakt het nuttig om, in aanvulling op de beschrijving van de werking van de informatiesystemen in voorgaande hoofdstukken, ook uiteen te zetten hoe het systeem werkt in tijden van crisis en andere bijzondere situaties waarbij de landbouwsector is betrokken. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het gebruik van marktinformatie bij de beleidsvorming rond de sterke stijging van de voedselprijzen in 2007 en 2010. Verder wordt kort beschreven hoe marktinformatie wordt gebruikt voor het vaststellen van schadevergoedingen door de overheid aan agrariërs bij het uitbreken van dierziektes en andere extreme omstandigheden

5.1 Voedselcrisis 2007-2010

Sinds 2007 vertonen de voedselprijzen weer grote fluctuaties na een relatief lange periode met vrij stabiele prijzen (zie figuur 5.1). De prijsstijgingen leidden tot onrust in vele landen, met name in Afrika en Azië, waar de voedseluitgaven een relatief groot aandeel hebben in de kosten van levensonderhoud. In 2008 zakten de voedselprijzen weer, maar stegen daarna weer tot recordhoogte in 2010-2011.

De 'voedselcrisis' van 2007-2008 kwam tamelijk onverwacht, met name wegens de goede oogstverwachtingen van de FAO in 2007, maar door de onrust over de hoge voedselprijzen in een groot aantal landen kwamen de internationale organisaties spoedig 'in beweging'. De FAO en Wereldbank drongen aan op 'a new deal for global food policy' en in april 2008 werd de 'UN High-Level Task Force on the Global Food Security Crisis' ingesteld. Daarna werden ook door de IMF, de G8 en G20 beleid ontwikkeld ten aanzien van het wereldvoedselvraagstuk.

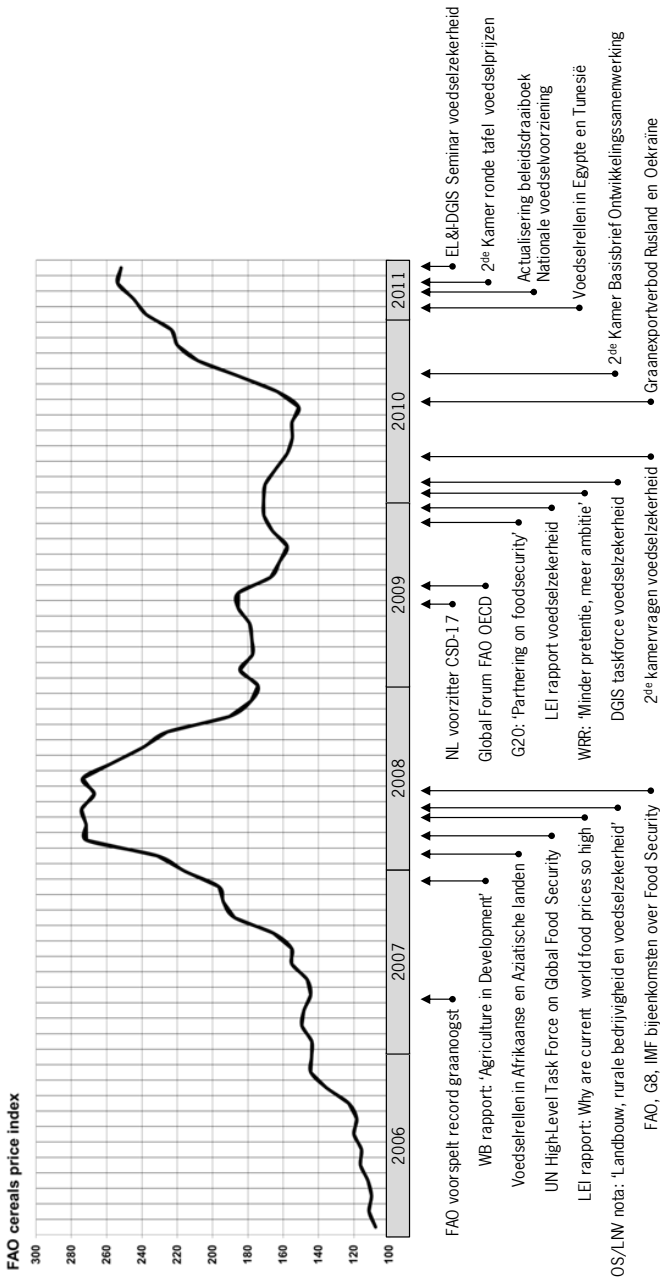
Figuur 5.1 **Ontwikkeling van voedselprijzen 2006-2011 op basis van
FAO-food price index**

Het proces van beleidsvorming bij internationaal sterk stijgende landbouw-
prijzen is minder strak omlijnd dan de beleidsvorming rond het GLB en de vrij
specifieke crisissituaties rond dierziektes en dergelijke, die hierna worden be-
schreven. In bijlage 1 en figuur 5.2 is een overzicht opgenomen van gebeurte-
nissen en publicaties die te maken hebben de wereldvoedselvoorziening vanaf
april 2007. Naast de activiteiten van internationale instanties als FAO, OECD en
WB wordt in dit overzicht ook aangegeven wat er in dit verband in Nederland
aan onderzoek en beleid is gedaan.

De discussies in Nederland over het wereldvoedselvraagstuk starten min of
meer met de consultaties van de Wereldbank over het rapport 'Agriculture in
Development' en de publicatie van de OECD-FAO Outlook 2008. Binnen het
(toenmalige) ministerie van LNV gaven de stijgende graanprijzen bij verschillende
directies (IZ, AKV, PD GLB) aanleiding tot het opstellen van analyserende noti-
ties, waarin vooral de mogelijke gevolgen van de oplopende prijzen werden be-
schreven. Afhankelijk van de betreffende directie was de aard en inhoud van de
notitie uiteenlopend: de focus werd bijvoorbeeld gelegd op consequenties voor
de wereldvoedselvoorziening (directie IZ) respectievelijk de agrariërs en agro-
ketens in Nederland (directie AKV) en voor het marktevenwicht in de EU en het
functioneren van het GLB (PD GLB).

Figuur 5.2 Beleid en onderzoek tegen de achtergrond van de ontwikkelingen in de wereldvoedselprijzen

Op basis van de inbreng van de verschillende directies bleek het mogelijk op korte termijn een belangrijke bijdrage aan de beleidsvorming in zowel Nederland als in internationaal verband te leveren. Een niet onbelangrijke rol daarbij speelde een LEI-rapport (Banse et al., 2008). In mei 2008 brachten de toenmalige ministeries van LNV en OS een gezamenlijk notitie uit *Landbouw, rurale bedrijvigheid en voedselzekerheid*.

De belangstelling voor 'voedselzekerheid' nam daarna snel af als gevolg van de weer snel dalende voedselprijzen, maar sinds midden 2010 staat het onderwerp weer hoog op de politieke agenda. De prijzen zijn sindsdien weer scherp gestegen door de droogte en misoogsten in onder meer Rusland en de exportbeperkingen die hierop volgden. Speculatie werd in de G-20 onder het voorzitterschap van Frankrijk een belangrijk issue, mede in verband met de gestegen handelsvolumes op de grondstoffenmarkten. De hoge prijzen hebben geleid tot ernstige rellen in sommige (Arabische) landen, uitlopend in de omverwerping van de regering. In elk geval is er ruime internationale aandacht voor de voedselproblematiek. Sommige landen proberen hun voedselvoorziening veilig te stellen door bilaterale handelsovereenkomsten en het verwerven/huren van landbouwgronden in andere landen, met name in Afrika en Zuid-Amerika.

De wereldvoedselvoorziening is door deze ontwikkelingen weer centraal komen te staan in onderzoek en beleid. EL&I en DGIS stemmen hun beleid af via bilateraal overleg en hebben bijeenkomsten georganiseerd voor overleg en discussie tussen beleid en onderzoek over dit onderwerp. Het LEI, onder andere, heeft hiervoor een aantal rapporten gepubliceerd (zie literatuur en verder is er informatie over dit onderwerp te vinden op de website van het LEI (www.lei.wur.nl/UK/research/research+themes/Food+security/).

5.2 Dierziekten en andere bijzondere situaties

Dierziekten

Bij het bestrijden van besmettelijke dierziekten gebruikt de overheid prijsinformatie voor het vaststellen van de hoogte van schadevergoedingen aan agrarische ondernemers. Het verlenen van de vergoeding voor verplicht geruimde dieren op een bedrijf of de bedrijven binnen een gebied zoals bij varkens- of vogelpest, MKZ, Q-koorts is dan een onderdeel van de bestrijding van de ziekte. Dit soort vergoedingen wordt medegefinancierd door de EU.

Extreem weer en 'rampen'

Andere voorbeelden van tegemoetkomingen van de overheid aan agrariërs, waarbij de hoogte mede bepaald wordt door prijsinformatie, zijn bij:

- extreme weersomstandigheden, zoals overvloedige regenval waardoor gewassen niet kunnen worden geoogst;
- rampen als de brand van een chemisch bedrijf (Moerdijk, 2011) en de explosie van de kernreactor in Tsjernobyl in de jaren tachtig, waardoor bepaalde producten uit een gebied tijdelijk niet voor consumptie geschikt zijn.

Dalende opbrengstprijzen melk en varkens 2009-2010

Opbrengstprijzen spelen een belangrijke rol in de inkomensvorming van boeren en daarom ook in het beleid van de overheid, met name de EU (zie ook voorgaand hoofdstuk). Zo waren de (toen op basis van informatie over de zuivelmarktontwikkelingen verwachte) melkprijsdalingen een factor van belang in de beleidsontwikkeling in de EU met betrekking tot zuivel in 2009. Er zijn, voorbereid door een 'High level group' van vertegenwoordigers uit de lidstaten, besluiten genomen die kunnen samengaan met de voor 2015 vastgestelde afschaffing van de quoterings van de melkproductie ('zachte landing'). Specifiek aandacht heeft hierbij in EU-verband gekregen het verbeteren van de prijsvorming voor de melkveehouder binnen de zuivelkolom.

Ook voor de beleidsvorming in de varkenssector spelen de (verwachte) ontwikkelingen van marktprijzen een rol. Dit was, bijvoorbeeld, aan de hand bij de vaststelling van maatregelen om de varkensmarkt begin 2011 te ondersteunen met een particuliere opslagregeling. Rapportages van het LEI maakten duidelijk dat de inkomens in de varkenshouderij al enkele jaren onder druk stonden en dat de veevoederprijzen vanaf de zomer van 2010 een duidelijke stijging onderonden. Dat gaf al aanleiding om alert te zijn op ontwikkelingen in de varkenssector en -markt. Het voorval van de dioxinebesmetting in Duitsland gaf aan onder meer Nederland de doorslag om de EU te verzoeken de markt te ondersteunen door het instellen van een regeling voor particuliere opslag van varkensvlees. In Nederland gaf de situatie in de sector bovendien aanleiding om een werkgroep van overheid en bedrijfsleven in te stellen waarin ontwikkelingen in de prijzen en de marktsituatie met betrekking tot varkens worden besproken (brief E&L over prijsvorming op de varkensmarkt aan de Tweede Kamer, 16 maart 2011). Het ministerie heeft het LEI voorts gevraagd na te gaan of er verbeterpunten zijn voor de prijsvorming op de varkensmarkt (brief EL&L over de agenda van de EU-landbouwministerraad, 11 mei 2011).

6 Samenvattend overzicht en conclusies

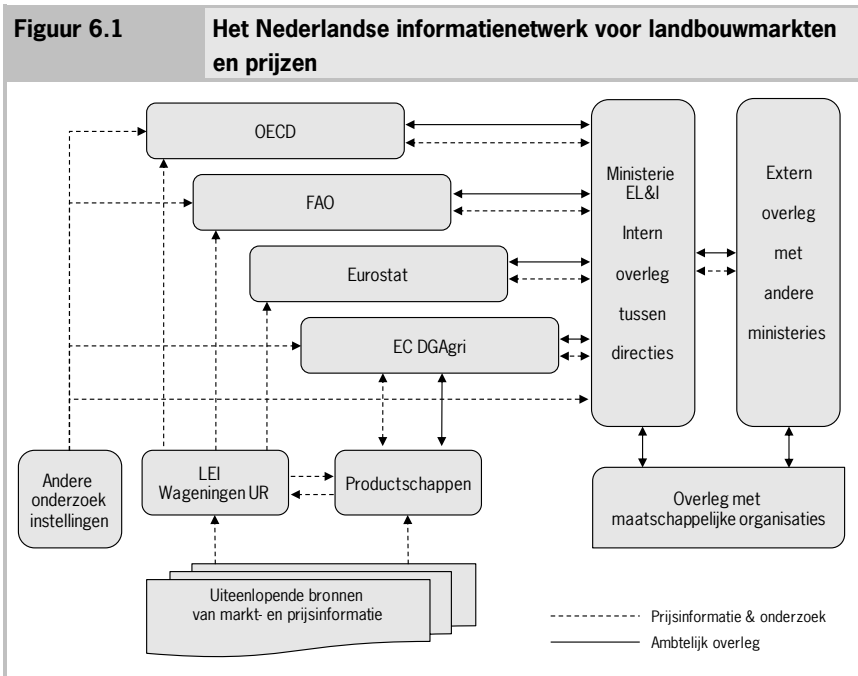
Tegen de achtergrond van de recente ontwikkelingen in de wereldvoedselvoorziening en de prijzen van landbouwproducten, heeft het ministerie van EL&I aan het LEI gevraagd een analyse te maken van: (a) de huidige prijsinformatiesystemen van landbouwproducten in Nederland en (b) de wijze waarop daarvan bij beleidsvorming in nationaal en internationaal verband gebruik wordt gemaakt. Daarbij werd extra aandacht gevraagd voor de wijze waarop van de informatiesystemen gebruik wordt gemaakt in crisissituaties, met name de recente voedselcrises. Dit hoofdstuk biedt, op basis van de uitgebreidere beschrijvingen in voorgaande hoofdstukken, een beknopt antwoord op deze vragen, als ook enige concluderend slotopmerkingen over toekomstige ontwikkelingen.

6.1 De organisatie van informatiesystemen

Verschillende instellingen dragen bij aan de informatievoorziening over landbouw-prijzen. Ook maken verschillende instanties van die informatie gebruik. Het netwerk bestaat uit instellingen van de overheid, onderzoek en bedrijfsleven. Dit netwerk van informanten en gebruikers is in de loop van de afgelopen decennia ontwikkeld rond een viertal doelen: marktinformatie voor bedrijven, beleidsvoorbereiding, onderzoek en statistiek. In de loop van de jaren is het netwerk gegroeid van nagenoeg louter nationaal (de prijsinformatie werd alleen binnen Nederland uitgewisseld) tot Europees en mondiaal (de Nederlandse informatie maakt deel uit van een complex van internationale data).

De productschappen en het LEI zijn in Nederland de belangrijkste bronnen van marktinformatie voor beleid. Beide instellingen hebben een omvangrijk netwerk van informanten. Dat zijn vooral bedrijven en prijsnoteringscommissies. De informatie wordt via verschillende kanalen geleverd aan EL&I, DG-Agri, Eurostat en OECD op basis van langlopende afspraken en is daarnaast grotendeels ook vrij beschikbaar via website of ander media. Naast markt- en prijsinformatie, verzorgen het LEI en andere onderzoeksinstellingen marktanalyses voor EL&I, de Europese Commissie, de OECD en de FAO en zijn als experts betrokken bij beleidsvoorbereidingen en evaluaties.

Figuur 6.1 geeft een overzicht van de belangrijkste spelers en hun positie in het informatiesysteem.

Kwaliteit van de informatie

Het intensieve gebruik van de markt- en prijsinformatie draagt bij aan de kwaliteit ervan. Door de continuïteit in de informatie is er veel product- en sectorspecifieke achtergrondkennis bij de medewerkers van de betrokken instellingen, zoals de productschappen en het LEI. Deze kennis is nodig om ontwikkelingen goed te kunnen interpreteren. Door het frequente gebruik in onder meer het Europese marktbeheer worden de geleverde data kritisch beoordeeld, onder andere door vergelijking met data uit andere bronnen en van andere landen.

6.2 Het gebruik van informatie voor beleid

De gegevens over prijzen van landbouwproducten worden van oudsher intensief gebruikt door de overheid voor het landbouw- en voedselvoorzieningsbeleid. De bestaande informatievoorziening in Nederland is tot dusver vooral gericht op gebruik in EU-verband voor het voeren van markt- en prijsbeleid. Vrijwel continu worden - ook via de Beheerscomités - de ontwikkelingen gevolgd. De laatste jaren is er door de liberalisatie van het GLB een verschuiving gaande van markt- en prijsondersteuning ten behoeve van de producenten naar het volgen van de fluctuaties van de prijzen in de markten. In samenhang met de toegenomen prijsvolatiliteit is ook de zorg voor de wereldvoedselvoorziening toegenomen (EL&I, april 2011).

De FAO en de OECD spelen een vooraanstaande rol in de beleidsontwikkeling op dit terrein en daarmee ook in de informatievoorziening over markten op mondiaal niveau. Nederland neemt actief deel aan het netwerk van prijsinformatie en marktanalyses op mondiaal niveau. Het ministerie van E&LI heeft hierin een coördinerende rol, met in eigen land directe contacten met de Productschappen en onderzoeksinstituten, waaronder het LEI en SOW-VU. Voor informatie over ontwikkelingen buiten Nederland vervult ook het netwerk van Landbouwraden en –attachés van het ministerie van EL&I een rol van betekenis. De landbouwraden zijn goed op de hoogte van de agrarische ontwikkelingen in hun werkgebied en verstrekken relevante markt- en prijsinformatie.

Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de informatie van andere internationale onderzoeksinstituten en gespecialiseerde productorganisaties zoals de IGC voor graan. Ook de contacten met, veelal ook in Nederland gevestigde, internationaal opererende bedrijven in de agrosector leveren relevante informatie op.

Nationaal wordt de informatie over de wereldvoedselsituatie, en dergelijke vooral benut door het ministerie van EL&I, in verschillende directies. Dit kan, als daar aanleiding toe is, leiden tot het informeren van de bewindslieden en het voorbereiden van beleidsvoorstellen. Afstemming vindt ook plaats met het ministerie van Buitenlandse Zaken/OS. De marktinformatie wordt in de regel gedeeld met onderzoeksinstituten, zoals het LEI en SOW-VU en dat kan ertoe leiden deze te verzoeken verdergaande analyses op te stellen. Internationaal wordt deze (uitgebreidere) informatie benut als inbreng bij de werkzaamheden van het ministerie bij, onder meer, de FAO en de OECD.

Daarnaast is er in Nederland en de EU een groeiende aandacht voor de opbouw van de prijzen van producent naar consument en de verdeling van de marges binnen de productiekolom (Bunte et al., 2010). De aanleiding hiervoor

is niet de voedselvoorziening en de stijging van de prijzen van landbouw- en voedingsproducten, maar de hoogte van de prijs die de primaire producent ontvangt in relatie tot de prijs die de consument betaalt en de gevolgen hiervan voor het inkomen van de veehouders. In de EU is dit vraagstuk prominent in de High Level Group voor de zuivel aan de orde gekomen in het kader van het GLB.

6.3 Slotopmerkingen

De huidige in Nederland functionerende prijsinformatiesystemen in de landbouw zijn de afgelopen decennia vooral ontwikkeld voor het voeren van nationaal Europees landbouwmarkt- en prijsbeleid. Nu dit beleid wordt afgebouwd en bijvoorbeeld de functie van de Europese Beheerscomités minder belangrijk lijkt te worden, bestaat de kans dat de behoefte aan informatie vanuit de EU zal verminderen en dat de prijsinformatiesystemen de komende jaren minder goed zullen worden onderhouden.

Voor het goed functioneren van dergelijke informatiesystemen is het echter wel nodig dat er (vrijwel) permanent mee gewerkt wordt; de informatiestromen, met contacten met uiteenlopende bronnen, moeten worden onderhouden om niet dicht te slibben. De kwaliteit van de informatie staat direct in relatie de intensiteit van het gebruik ervan.

Met de bestaande marktmonitoringsystemen zijn de sterke prijsstijgingen van landbouwproducten in 2007 en 2010 niet voorspeld; noch de FAO of de OECD en ook wetenschappelijke instellingen hadden ze voorzien. Gezien de zorg over de wereldvoedselvoorziening en de prijsontwikkeling van landbouwproducten - en de daarmee samenhangende zorg om 'shokreacties' in de samenleving - is er duidelijk behoefte aan betere informatie over de markt van landbouw- en voedselproducten. Die informatiebehoefte zal anders van aard zijn dan tot dusver voor het voeren van het EU-markt- en prijsbeleid het geval is geweest. De informatieverzameling zal de komende tijd meer gericht moeten worden op de meest essentiële landbouwproducten, waarvan granen en rijst de meest sprekende voorbeelden zijn, en minder op 'kleine producten'. Daarbij gaat het om het vastleggen van gegevens over de omvang van de productie, voorraden, consumptie en de verdeling over werelddelen en landen.

Naast de ontwikkeling van de prijzen is er een toenemende aandacht voor de informatie over non-tarifaire handelspolitieke maatregelen die van invloed (kunnen) zijn op de regionale voedselvoorziening en de internationale prijsvorming. Het sluiten van de grenzen voor de export van graan door Rusland na de

tegenvallende oogst als gevolg van de droogte en branden in 2010 is hiervan een voorbeeld.

Belangrijk is dus het verbeteren van de kwaliteit van de informatie, waarbij de toepassing van nieuwe technologieën, zoals remote sensing een belangrijke rol kunnen spelen. Essentieel voor het goed op orde krijgen en bij voortduring ook houden van dergelijke informatie is de medewerking van onder meer de belangrijke export- én importlanden van agrarische producten, zoals Brazilië, Argentinië, Rusland, China en India. Het beschikken over de juiste gegevens van die landen is veelal cruciaal om goede analyses van de marktontwikkelingen in de komende maanden te kunnen maken.

Gelijktijdig zal het belangrijker worden om informatie te hebben over, bijvoorbeeld, de (kwantitatieve en kwalitatieve) beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen (grond, water), de veranderingen in het klimaat, de mogelijke effecten van extreme situaties (zie de gebeurtenissen in Japan, maart 2011), enzovoort.

De accentverlegging van de Europese naar de wereldwijde landbouwmarkten heeft gevolgen voor de werkzaamheden van het ministerie van EL&I. Het brengt onder meer met zich mee, dat de contacten met onder meer de FAO, de OECD en andere wereldwijd opererende organisaties zoals de International Grains Council en onderzoeksinstituten van meer belang worden voor de Nederlandse overheid. Ook de landbouwraden en -attachés van Nederland in de wereld vervullen in dit verband een belangrijke rol.

Literatuur en websites

Banse, M., H. van Meijl, A. Tabeau en G. Woltjer, *Impact of biofuel policies on world agricultural and food markets*. Paper prepared for the Tenth Annual Conference on Global Economic Analysis, 'Assessing the foundations of Global Economic Analysis'. West Lafayette, June 7-9, 2007.

Banse, M., H. van Meijl, A. Tabeau en G. Woltjer, 'Will EU biofuel policies affect global agricultural markets?' In: *European Review of Agricultural Economics* 35 (2008): pp. 117-141.

<<http://erae.oxfordjournals.org/content/35/2/117.full>>

Banse, M., P. Nowicki en H. van Meijl, *Why are current world food prices so high?* Report 2008-040, LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

<www.lei.wur.nl/UK/publications+en+products/LEI+publications/?id=890>

Beekman, G. and G. Meijerink, *Reducing food price variability in Sub-Saharan Africa*. Rapport 2010-028. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2010.

<www.lei.wur.nl/nl/publicaties+en+producten/leipublicaties/?id=1115>

Berkhout, P. (redactie), *Voedselzekerheid; Een beschouwing vanuit drie dimensies*. Rapport 2009-086. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

<www.lei.wur.nl/nl/publicaties+en+producten/leipublicaties/?id=1052>

Bont, C.J.A.M. de, *Prijsinformatie van LEI-DLO van 1 tot 10*. Mededeling 591. LEI Wageningen UR, Den Haag, 1997.

Bont, C.J.A.M. de en J. Bolhuis, *Zicht op agrarische prijzen*. Rapport 1.06.01. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2006. <edepot.wur.nl/39890>

Bunte F., J. Bolhuis, C. de Bont, G. Jukema en E. Kuiper, *Prijsvorming van voedingsproducten*. Nota 09-074. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

<edepot.wur.nl/163944>

Eurostat: European Food Prices Monitoring Tool:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/methodology/prices_data_for_market_monitoring>

Data base: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=apri_pi05_ina&lang=en>

Europese Commissie:

<http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/markets/foodprices/index_en.htm>

Europese Commissie: *Prospects for agricultural markets and income 2010-2020*. Brussel, 2010.

<http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2010/fullrep_en.pdf>

FAO, Food Outlook, november 2010.

<www.fao.org/docrep/013/al969e/al969e00.pdf>

FAO, The state of food insecurity in the world.

<www.fao.org/publications/sofi/en/>

Internationaal graanoverleg: <www.igc.int/en/grainsupdate/igcexpprices.aspx>

LEI agrarische prijzen. <www.lei.wur.nl/NL/statistieken/Agrarische+prijzen/>

Meijerink, G.W., S. van Berkum, K. Shutes, G.M. Solano, *Price and prejudice: Why are food prices so high?*. Report 2011-035, LEI Wageningen UR, Den Haag, 2011.

<www.lei.wur.nl/NL/publicaties+en+producten/LEIpublicaties/?id=1228>

Meijerink, G.W. en M.G. Danse, *Riding the wave: high prices, big business?; The role of multinationals in the international grain market*. Rapport 2009-031. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

<www.lei.wur.nl/nl/publicaties+en+producten/leipublicaties/?id=1027>

Ministerie van BuZa en EL&I, *Basisbrief Ontwikkelingssamenwerking*. Brief aan de Tweede kamer, november 2010.

<www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/11/26/kamerbrief-inzake-basisbrief-ontwikkelingssamenwerking.html>

Ministerie van EL&I, *Verslag seminars hoge voedselprijzen en de volatiliteit daarvan*. Brief aan de Tweede kamer, 12 april 2011.

Ministeries van LNV en OS, *Landbouw, rurale bedrijvigheid en voedselzekerheid*, den Haag, 2008. <www.rijksoverheid.nl/.../landbouw-rurale-bedrijvigheid-en-voedselzekerheid/08052008-landbouw-rurale-bedrijvigheid-en-voedselzekerheid.pdf>

Ministeries van EL&I en BuZa, *Actualisering voortgangsrapportage notitie Landbouw, rurale bedrijvigheid en voedselzekerheid in ontwikkelingslanden*. Den Haag, 2011. <www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/01/28/actualisering-voortgangsrapportage-notitie-landbouw-rurale-bedrijvigheid-en-voedselzekerheid-in-ontwikkelingslanden.html>

Ministerie van EL&I, *Prijsvorming op de varkensmarkt*. Brief aan de Tweede Kamer, Den Haag maart 2011. <www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voeding/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/03/16/kamerbrief-prijsvorming-op-de-varkensmarkt.html>

Ministeries van Infrastructuur en Milieu en BuZa, *Schaarste en transitie, kennisvragen voor toekomstig beleid*. Den Haag, 2009. <www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2009/11/01/schaarste-en-transitie-kennisvragen-voor-toekomstig-beleid.html>

OECD Agricultural Statistics. <www.oecd.org/document/26/0,3746,en_21571361_33915056_39065370_1_1_1_1,00.html#AgOutlook>

Productschap Akkerbouw. <www.productschapakkerbouw.nl/teelt/marktprijzen>
<www.productschapakkerbouw.nl/handel/marktinformatie-handel>
<www.productschapakkerbouw.nl/files/wb2011-10.pdf>

Productschappen PVE: <www.pve.nl/pve?waxtrapp=lralsHsuOpbPREcBND>

Productschap Tuinbouw: <www.tuinbouw.nl/theme/5>

Productschap Zuivel: <www.prodzuivel.nl>

Rijksoverheid, *Vrijheid en verantwoordelijkheid, Regeerakkoord VVD-CDA*. <www.rijksoverheid.nl/regering/het-kabinet/regeerakkoord/buitenland>

Solano Hermosilla, G., H.J. Silvis en G.B. Woltjer, *Links between energy and food markets: a preliminary assessment*. Rapport 2010-032. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2010. <www.lei.wur.nl/NL/publicaties+en+producten/LEIpublicaties/default.htm?id=1139>

Suikerovereenkomst: <www.isosugar.org/Publications/publication.aspx>

WRR, *Minder pretentie, meer ambitie*, Den Haag, 2010.
<www.wrr.nl/content.jsp?objectid=5185>

Bijlage 1

Tijlijn van gebeurtenissen, nieuws, beleid en onderzoek rond voedselprijzen

De volgende tabel geeft een illustratie gebeurtenissen die te maken hebben met de wereldvoedselvoorziening en voedselprijzen. Naast daaraan gerelateerde activiteiten van internationale instanties als FAO, OECD en WB wordt in dit overzicht ook aangegeven wat er in dit verband in Nederland is gedaan aan beleid en onderzoek. Deze tabel geeft slechts gebeurtenissen in de loop der tijd weer en geen causale verbanden. De gebeurtenissen die rechtstreeks met de voedselsituatie hebben te maken, zijn in ***bold italic*** weergegeven. Referenties van publicaties en papers zijn opgenomen onder het kopje literatuur en websites in dit rapport.

Gebeurtenissen, beleid en onderzoek internationaal	Datum	Nederland in beleid en onderzoek
FAO voorspelt record graanoogst voor 2007 maar ook dat het aanbod krap is in vergelijking tot de vraag	2007-04	
OECD-FAO Agricultural Outlook 2007: 'Demand for bio-fuels is causing fundamental changes to agricultural markets'	2007-04	
	2007-04	LEI conferentiepaper 'The impact of biofuel policies on world agricultural and food markets'
Voedselprijzen beginnen sterk te stijgen	2007-07	
FAO: 'Crop prospects mixed for low-income food-deficit countries'	2007-07	
WB consultaties over rapport 'Agriculture in Development'	2007-09	Nederlandse beleidsambtenaren en onderzoekers van Wageningen UR en SOW betrokken bij WB consultaties
FAO Information Note: 'Initiative on Soaring Food Prices'	2007-12	
Publicatie van WB rapport 'Agriculture in Development'	2007-12	
Voedselrellen in Afrikaanse en Aziatische landen	2008-02	
WB feedback meetings over rapport 'Agriculture in Development'	2008-04	NL beleid en onderzoek (Wageningen UR en SOW) betrokken bij overleg met WB
WB discussion note: 'Rising food prices: Policy options and World Bank response'	2008-04	
WB president Robert B. Zoellick: 'A new deal for global food policy is needed'	2008-04	

Gebeurtenissen, beleid en onderzoek internationaal	Datum	Nederland in beleid en onderzoek
UN High-Level Task Force on the Global Food Security Crisis opgericht	2008-04	
OECD-FAO outlook 2008: 'Agricultural commodity prices expected to remain high despite higher output'	2008-04 2008-05	LEI-onderzoek 'Rural economy' o.a. over voedselprijzen in Afrika
	2008-05	LEI-studie voor Oxfam-Novib over rol multinationals en speculatie in voedselcrisis
	2008-05	LEI-rapport 'Why are current world food prices so high?'
IFPRI Policy Brief: 'High Food Prices: The What, Who, and How of Proposed Policy Actions'	2008-05 2008-05	OS/LNW nota 'Landbouw, rurale bedrijvigheid en voedselzekerheid'
FAO: Food Summit calls for more investment in agriculture	2008-06	
G8 Hokkaido Toyako Summit issued a 'Statement on Food Security'	2008-06	
IMF is going to help countries to respond to food price crisis	2008-06	
Voedselprijzen bereiken top	2008-07	
FAO Briefing paper: 'Hunger on the rise'	2008-09	

Gebeurtenissen, beleid en onderzoek internationaal	Datum	Nederland in beleid en onderzoek
<i>Voedselprijzen weer op 'normaal' niveau</i>	2009-01	
	2009-05	LEI-rapport ' East African governments' responses to high cereal prices'
	2009-05	Minister Verburg voorzitter van CSD 17- UN Commission on Sustainable Development, focus op landbouwontwikkeling in Afrika
US senate: 'Excessive speculation in the wheat market'	2009-06	
Global forum FAO en OECD on food security	2009-06	
G20 Leaders Statement at Pittsburgh Summit: 'Partnering On Food Security'	2009-09	Ontwikkeling 'beleidsvisie voedselzekerheid' binnen LNV
FAO expert meeting on food security and food prices	2009-10	
	2009-10	LEI rapport 'Voedselzekerheid; een beschouwing vanuit drie dimensies'
G20 zet Prijsvolatiliteit en speculatie op agenda	2010-01	WRR-beleidsnota 'Minder pretentie, meer ambitie'
	2010-01	Start DGIS task-team voedselzekerheid
	2010-01	LEI-rapport 'Riding the wave: high prices, big business? The role of multinationals in the international grain markets.'
	2010-02	Interdepartementaal beleids traject 'Schaarste en transitie'

Gebeurtenissen, beleid en onderzoek internationaal	Datum	Nederland in beleid en onderzoek
	2010-03	NL parlement vragen over voedselzekerheid/strategische voorraden
	2010-04	LEI-rapport 'Reducing food price variability in Sub-Saharan Africa'
	2010-05	LEI-rapport 'Links between energy and food markets: a preliminary assessment'
FAO alert: voedselprijzen stijgen weer sterk	2010-06	
Export verbod voor granen van Rusland en Oekraïne	2010-08	
UN rapporteur de Schutter: 'Food Commodities Speculation and Food Price Crises'	2010-09	
	2010-10	EL&I LEI-project 'Transnationale grondverwerving'
	2010-10	Den Haag: Internationale conferentie landbouw, voedselzekerheid en klimaatverandering, mede georganiseerd door EL&I
		Regerakkoord VVD-CDA neemt WRR rapport over OS als uitgangspunt
	2010-11	BuZa en EL&I brief aan Tweede kamer: 'Basisbrief Ontwikkelingssamenwerking'
	2010-12	LEI- EL&I project 'Competing claims'
	2011-01	Informeel overleg EL&I en LEI over G-20 en speculatie
	2011-01	LEI webpage 'Food security' op Internet

Gebeurtenissen, beleid en onderzoek internationaal	Datum	Nederland in beleid en onderzoek
Trade bans op agenda van WTO	2011-01	
<i>Voedselrellen Egypte en Tunesië uitlopend in 'revoluties'</i>	2011-01	
	2011-03	Tweede Kamercommissie EL&I: Ronde tafelgesprek over hoge voedselprijzen
	2011-03	Parijs overleg over voedselzekerheid ter voorbereiding van G20
	2011-03	EL&I en Wageningen UR overleg over onderzoek voedselzekerheid
	2011-03	EL&I en DGIS Seminar voedselzekerheid met bijdragen van LEI e.a.
Goldman Sachs 'Tijdelijk of structureel: voedselprijs daalt'	2011-04	

Bijlage 2

Geraadpleegde personen

- Dhr. J. Bolhuis LEI, onderdeel van Wageningen UR
- Dhr. F. Klein Productschap Akkerbouw
- Dhr. H. Massink Ministerie van EL&I, Directie IZ
- Dhr. G. Meester Voorheen ministerie van LNV, Directie IZ
- Mw. T. Muffels Ministerie van EL&I, Directie IZ
- Dhr. K. Poppe LEI/ministerie van EL&I
- Dhr. H. Riphagen Ministerie van EL&I, Directie AKV
- Dhr. W. Ruitkamp Ministerie van EL&I, Directie VDC
- Dhr. J. Schotanus Ministerie van EL&I, Pd GLB
- Mw. J. van Steenis Ministerie van EL&I, Pd GLB

Het LEI ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

Het LEI is een onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.lei.wur.nl

